

Syntetyczny opis w języku nietechnicznym

Praca badawcza

pt. „Gospodarka senioralna w Polsce – stan i metody pomiaru”

Pracę zrealizowano w ramach projektu „Statystyka dla polityki spójności. Wsparcie systemu monitorowania polityki spójności w perspektywie finansowej 2014-2020 oraz programowania i monitorowania polityki spójności po 2020 roku”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020.

Jednostka realizująca: Centrum Badań i Edukacji Statystycznej

Kierownik Zespołu realizującego pracę: dr Dorota Wyszowska

Zespół badawczy: Helena Artemiuk, Dominik Dąbrowski, Dawid Formella, Magdalena Gabińska, dr hab. Małgorzata Halicka prof. Uniwersytetu w Białymstoku, Małgorzata Jelska, Ewa Kamińska-Gawryluk, Justyna Kiluk, Renata Łapińska, Tomasz Piasecki, Aneta Rakowska, Anna Rogalewska, Elżbieta Stasięko, Aneta Rakowska, Sylwia Romańska, dr hab. Ewa Roszkowska prof. Uniwersytetu w Białymstoku, Paweł Rutkowski, Zbigniew Szeffler, dr Robert Wieczorkowski, Łukasz Wijatkowski, dr Dorota Wyszowska.

SPIS TREŚCI

CEL PRACY

METODYKA PRACY BADAWCZEJ

1. Zakres czasowy pracy
2. Organizacja pracy
3. Zadania zrealizowane w wyniku pracy badawczej

WYNIKI PRACY BADAWCZEJ

PODSUMOWANIE

CEL PRACY

Celem pracy badawczej było opracowanie metodyki pomiaru gospodarki senioralnej (srebrnej gospodarki- *silver economy*) w Polsce oraz określenie jej wielkości i struktury na podstawie danych pochodzących z różnych źródeł.

Rosnący udział osób starszych w ogólnej populacji ludności i konieczność podejmowania działań zmierzających do zaspokojenia potrzeb tej grupy osób uzasadniały realizację pracy badawczej dotyczącej gospodarki senioralnej. Celowe było zdiagnozowanie rynku wyrobów i usług przeznaczonych dla osób w wieku senioralnym oraz opisanie dostępności infrastruktury społecznej, jak też określenie wielkości środków publicznych wydatkowanych na zaspokajanie potrzeb osób starszych.

METODYKA PRACY BADAWCZEJ

1. Zakres czasowy pracy

Prace realizowano zgodnie z przyjętym wcześniej harmonogramem, tj. w okresie od czerwca 2017 r. do sierpnia 2018 r., w tym ankietowe badanie podmiotów gospodarki narodowej przeprowadzono w okresie od grudnia 2017 r. do lutego 2018 roku.

2. Organizacja pracy

Przeprowadzenie badania srebrnej gospodarki musiało zostać poprzedzone jej zdefiniowaniem oraz przygotowaniem systematyzacji segmentów ją tworzących. W kolejnym kroku niezbędne było przygotowanie metodologii badania podmiotów gospodarki narodowej (w klasach PKD wytypowanych do badania ze względu na możliwość produkcji wyrobów/świadczenia usług dla seniorów).

Badanie ankietowe tych podmiotów zostało przeprowadzone z wykorzystaniem portalu sprawozdawczego GUS. Metody badawcze wykorzystane przy realizacji badania, a także przebieg badania oraz ocena jakości otrzymanych wyników zostały opisane w raporcie końcowym.

Równocześnie prowadzono rozpoznanie źródeł pozastatystycznych, z których mogłyby zostać pozyskane dane z różnych podmiotów i instytucji, które w zestawieniu z danymi pochodzącymi ze statystyki publicznej mogłyby stanowić podstawę do budowy miar służących do opisu gospodarki senioralnej. Baza danych zawierająca opis i wartości wskaźników stanowi załącznik do raportu końcowego.

W ramach pracy przygotowano również metodologię badania osób starszych. Opracowano m.in. założenia do losowania jednostek do badania oraz kwestionariusz badawczy.

3. Zadania zrealizowane w wyniku pracy badawczej

W celu zapewnienia sprawnego przebiegu prac zgodnie z harmonogramem pracy badawczej ustalono, że będą one realizowane w dwóch etapach.

W pierwszym etapie, w okresie od czerwca do października 2017 roku, wykonano zadania mające na celu zdefiniowanie srebrnej gospodarki i określenie jej części składowych oraz opracowanie metodologii badania ankietowego podmiotów gospodarki narodowej. W ramach prac wykonano:

- przegląd literatury krajowej i zagranicznej w celu zdefiniowania srebrnej gospodarki,
- ustalono zakres podmiotowy i przedmiotowy badania, w tym opracowano ankietę wraz z założeniami do utworzenia oprogramowania,
- wypracowano metodę badania, a w szczególności ustalono operat losowania, schemat losowania próby i metodę realizacji badania,
- przygotowano definicje podstawowych pojęć wykorzystanych w ankiecie badawczej.

W drugim etapie realizowanym od grudnia 2017 do sierpnia 2018 r. przeprowadzono badanie ankietowe podmiotów gospodarki narodowej, rozpoznano źródła pozastatystyczne możliwe do wykorzystania przy opracowaniu miar do opisu srebrnej gospodarki, opracowano zestaw miar oraz przygotowano metodologię badania osób w wieku senioralnym. Prace były prowadzone głównie przez ekspertów Urzędu Statystycznego w Białymstoku i polegały na:

- realizacji badania podmiotów gospodarki narodowej,
- opracowaniu wyników badania oraz wniosków i spostrzeżeń z realizacji badania,
- rozpoznaniu źródeł pozastatystycznych danych,

- przygotowaniu zestawu miar z wykorzystaniem danych pochodzących z zasobów statystyki publicznej oraz innych źródeł,
- przygotowaniu baz danych,
- opracowaniu metodologii badania osób starszych w zakresie ich specyficznych potrzeb oraz stopnia ich zaspokojenia,
- przygotowaniu raportu końcowego z badania.

Etap pierwszy pracy badawczej kończył się opracowaniem Raportu pośredniego z jej realizacji, a drugi – Raportem końcowym.

WYNIKI PRACY BADAWCZEJ

Wszystkie przyjęte do realizacji zadania, a więc: przygotowanie i przeprowadzenie ankietowego badania srebrnej gospodarki wśród podmiotów gospodarki narodowej, opracowanie metodologii badania osób starszych oraz zestawu miar z wykorzystaniem różnych źródeł, który mógłby być wykorzystany do opisu srebrnej gospodarki w Polsce zostały zrealizowane.

Szczegółowe wyniki ankietowego badania srebrnej gospodarki oraz zestaw miar przygotowanych na podstawie rozpoznanych źródeł danych są zaprezentowane w raporcie końcowym z pracy badawczej. Raport wraz z bazami danych będzie udostępniony na stronie Głównego Urzędu Statystycznego: <http://www.stat.gov.pl>

PODSTAWOWE DANE UZYSKANE W BADANIU ANKIETOWYM

Zmiany dokonujące się na rynku wyrobów i usług, spowodowane rosnącym udziałem osób w wieku 60+ w ogólnej liczbie ludności, stanowiły impuls do zaprojektowania i przeprowadzenia przez statystykę publiczną badania srebrnej gospodarki (ryнку wyrobów i usług służących do zaspokajania potrzeb charakterystycznych dla osób starszych).

W 2016 r., wśród podmiotów należących do klas PKD wybranych do badania, działalność związaną z dostawą wyrobów lub świadczeniem usług senioralnych prowadziło 14,1% podmiotów, przy czym udział ten był wyższy w przypadku podmiotów niekomercyjnych, niż komercyjnych. Najwięcej podmiotów prowadzących działalność senioralną zlokalizowanych było w województwach: śląskim, mazowieckim; najmniej w województwach lubuskim, podlaskim.

Wśród podmiotów prowadzących działalność senioralną najwięcej jednostek zadeklarowało działalność w zakresie usług zdrowotnych, usług opiekuńczych oraz sportu i rekreacji. Podmioty niekomercyjne działające na rynku senioralnym najczęściej zajmowały się świadczeniem usług opiekuńczych, usług z zakresu sportu i rekreacji oraz kultury i edukacji, zaś podmioty komercyjne świadczeniem usług zdrowotnych, usług opiekuńczych oraz sportu i rekreacji.

Biorąc pod uwagę główny rodzaj działalności podmiotów należy zauważyć, że to w segmencie usług opiekuńczych aż 78,7% podmiotów prowadziło działalność senioralną, zaś w zakresie usług zdrowotnych – nieco ponad 51%. Najmniejszą aktywnością na rynku wyrobów i usług senioralnych charakteryzowały się podmioty zaklasyfikowane do segmentów: budownictwo, wyroby poprawiające komfort życia oraz nowe technologie.

Przedsiębiorstwa komercyjne w 2016 r. osiągnęły przychody z tytułu sprzedaży wyrobów i usług senioralnych w wysokości blisko 7,7 mld zł, z czego ze środków publicznych pochodziło blisko 29% tych przychodów. Głównym źródłem przychodów publicznych, związanych z gospodarką senioralną, w przypadku jednostek komercyjnych, były kontrakty z NFZ.

Podmioty niekomercyjne na realizację zadań związanych z dostarczaniem wyrobów i usług senioralnych przeznaczyły nieco ponad 361 mln zł, z czego ze środków publicznych pochodziło blisko 45% tej wartości. Największą część z nich stanowiły dotacje z budżetu jednostek samorządu terytorialnego.

Podmioty najczęściej prowadzą działalność senioralną jako statutową lub ze względu na obserwowany wzrost udziału osób w wieku senioralnym w strukturze ludności. W perspektywie kolejnych trzech lat

niespełna 8% podmiotów planuje podjęcie działań zmierzających do zwiększenia udziału lub wejścia na rynek wyrobów i usług senioralnych, podczas gdy 35,3% podmiotów już prowadzących działalność senioralną deklaruje zwiększenie zakresu działalności na rynku wyrobów i usług senioralnych.

Działalność inwestycyjną w zakresie uruchomienia lub rozwijania produkcji wyrobów lub świadczenia usług senioralnych w latach 2014–2016 zadeklarowało niespełna 1% podmiotów. Prawie 60% podmiotów prowadzących działalność inwestycyjną jako główną przestankę jej podjęcia wskazało rozwojowy charakter rynku wyrobów i usług senioralnych. Jeszcze niższą aktywność wykazywały w 2016 r. podmioty w zakresie prac badawczo-rozwojowych nad wyrobami lub usługami senioralnymi – jedynie 0,6% podmiotów.

W 2016 r. z produkcją wyrobów lub świadczeniem usług senioralnych związanych było 44,7 tys. etatów. Nieco ponad 90% z nich występowało w podmiotach komercyjnych. Dodatkowo na rzecz gospodarki senioralnej zatrudniano pracowników na podstawie umów cywilno-prawnych. W sumie przepracowały one ponad 27 mln godzin, co w przeliczeniu na pełen etat stanowiło 13,6 tys. etatów. I w tym przypadku blisko 90% z nich przypadało na podmioty komercyjne.

W 2016 r. 51,4% podmiotów, funkcjonujących w zdefiniowanym w ramach badania sektorze srebrnej gospodarki, zatrudniało osoby w wieku 60+. Główną przestanką zatrudniania tych osób jest posiadana przez nie wiedza i doświadczenie. W podmiotach niekomercyjnych, oprócz pracujących, różnego rodzaju prace wykonywali także wolontariusze. W blisko 19% podmiotów niekomercyjnych angażowani byli wolontariusze w wieku 60+. Wykonywali oni przede wszystkim prace związane z organizacją działalności kulturalno-oświatowej, świadczeniem usług opiekuńczych na rzecz osób chorych i niepełnosprawnych oraz na rzecz dzieci i młodzieży.

PODSTAWOWE DANE CHARAKTERYZUJĄCE GOSPODARKĘ SENIORALNĄ W POLSCE

Na koniec 2016 r. osoby w wieku 60+ stanowiły w Polsce blisko 24% ogółu mieszkańców. Wartość wypłaconych w 2016 r. emerytur i rent wyniosła w sumie 210,1 mld zł. Na koniec 2016 r. odsetek osób w wieku 60+ pozostających aktywnymi na rynku pracy wyniósł nieco ponad 18%.

Znaczna część seniorów posiadała zadłużenie. Według danych Biura Informacji Kredytowej 23,1% osób w wieku 60+ posiadało zobowiązania z tytułu kredytu konsumpcyjnego. Przeciętne zadłużenie z tego tytułu przypadające na osobę w wieku 60+ wyniosło nieco ponad 15 tys. złotych. Udział wartości zobowiązań kredytowych seniorów w ogólnej ich wartości stanowił blisko 11%¹.

Można stwierdzić, że największe zapotrzebowanie na wyroby i usługi dla osób w wieku 60+ dotyczy świadczeń zdrowotnych i usług opiekuńczych. Stacjonarną opiekę zdrowotną w Polsce na koniec 2016 r. zapewniało 957 szpitali ogólnych. W szpitalach tych działało 48 oddziałów geriatrycznych z łączną liczbą 1122 łóżek.

Na koniec 2016 r. funkcjonowały jedynie 134 poradnie geriatryczne, w których udzielono łącznie 99,6 tys. porad lekarskich. W 2016 r. na jednego lekarza geriatrę w Polsce przypadało blisko 55 tys. osób w wieku 60+. Najgorsza sytuacja wystąpiła w województwach warmińsko-mazurskim i wielkopolskim, najlepsza zaś w województwie małopolskim.

W 2016 r. wydatki na świadczenia opieki zdrowotnej finansowane ze środków Narodowego Funduszu Zdrowia wyniosły blisko 67 mld zł, z czego na osoby w wieku 60+ przypadało prawie 50% ogółu wydatkowanych środków. Istotną część wydatków publicznych na rzecz osób w wieku 60+ stanowi refundacja leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych, których koszt w całości lub w części pokrywany jest przez NFZ. W 2016 r. całkowity koszt refundacji wyniósł blisko 8,13 mld zł, z czego nieco ponad 4,72 mld zł przeznaczonych było na refundację leków dla osób w wieku 60+. Analizując dane za lata 2010–2016 można zauważyć, że udział wydatków na refundację leków dla seniorów w ogólnej kwocie refundacji wykazywał tendencję wzrostową.

Osoby starsze, głównie ze względu na stan zdrowia, często potrzebują pomocy i opieki. Stopień zaspokojenia tych potrzeb jest mniejszy od zgłaszanego zapotrzebowania, o czym świadczy wartość

¹ Zobowiązań z tytułu kredytu hipotecznego, konsumpcyjnego, kart kredytowych i limitów debetowych.

wskaźnika zaspokojenia potrzeb w zakresie miejsc w domach pomocy społecznej, który w 2016 r. wyniósł 62,8%. Od 2010 r. liczba miejsc w placówkach opieki dla seniorów sukcesywnie wzrastała. Analizując jednak dane dotyczące miejsc w tych placówkach w zestawieniu z liczbą osób w wieku senioralnym można stwierdzić, że liczba miejsc w placówkach opieki na 10 tys. ludności w wieku 60+ w ostatnich latach sukcesywnie spada. W 2016 r. największa liczba miejsc w placówce opieki dotyczyła domach pomocy społecznej i wynosiła 90 na 10 tys. ludności w wieku 60+.

Oprócz działań zmierzających do zaspokojenia potrzeb zdrowotnych i z zakresu opieki społecznej, organy władzy publicznej podejmowały także liczne inne, odnoszące się do aktywizacji seniorów w sferze kultury, sportu i rekreacji, w tym ruchowej. Na uwagę zasługują zwłaszcza dwa z nich: Program „Senior-WIGOR” i Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych, na których finansowanie w 2016 r. wydatkowano w sumie 48,5 mln zł.

PODSUMOWANIE

Można stwierdzić, że przeprowadzone badanie podmiotów dostarczyło wielu cennych informacji na temat wielkości oraz struktury rynku wyrobów i usług senioralnych, motywów oraz barier podejmowania działalności senioralnej, aktywności inwestycyjnej oraz badawczo-rozwojowej podmiotów analizowanego sektora, jak również zagadnień odnoszących się do zatrudnienia oraz wolontariatu w produkcji wyrobów i usług senioralnych oraz zatrudniania osób w wieku 60+.

Biorąc pod uwagę fakt, że analizowany rynek wyrobów i usług senioralnych ma charakter rozwojowy i będzie stanowił ważny sektor gospodarki, zasadne wydaje się wprowadzenie badania do Programu Badań Statystycznych Statystyki Publicznej i cykliczne jego prowadzenie np. co 3 lata. Kompletność uzyskanych odpowiedzi w badaniu uległaby istotnemu zwiększeniu w przypadku ujęcia go w PBSSP, ponieważ nałożony zostałby obowiązek przekazywania danych przez podmioty wylosowane do badania. Zastosowany kwestionariusz badawczy powinien zostać nieco przekształcony z uwzględnieniem doświadczeń z przeprowadzonego pilotażu.

Przeprowadzone w ramach projektu prace związane z rozpoznaniem możliwości wykorzystania danych z różnych źródeł do opisu srebrnej gospodarki pozwoliły na ustalenie że:

- dane gromadzone przez różne podmioty i instytucje, w tym również statystykę publiczną agregowane są z uwzględnieniem różnych przedziałów wiekowych osób lub w ogóle bez podziału uwzględniającego wiek korzystających z wyrobów i usług, co istotnie utrudnia prezentację danych dotyczących srebrnej gospodarki, w której do grupy seniorów zaliczono osoby w wieku 60 lat i więcej, zgodnie z ustawą o osobach starszych,
- szeroki zakres zadań na rzecz seniorów wykonywany jest przez jednostki samorządu terytorialnego, zwłaszcza gminy, jednak obecnie nie dysponują one zbiorami danych, które można byłoby wykorzystać do opisu srebrnej gospodarki np. w zakresie świadczonych usług w sferze kultury, sportu, rekreacji, czy też publicznego transportu lokalnego, mieszkań wspomaganych,
- jednostki, zwłaszcza administracji samorządowej, dysponują zróżnicowanym oprogramowaniem, co uniemożliwia automatyczne generowanie zestawień o jednakowej zawartości, które mogłyby być wykorzystywane do opisu srebrnej gospodarki,
- spośród zbiorów, które udało się rozpoznać podczas pracy badawczej, szczególnie przydatne do opisu dostępności określonych elementów infrastruktury opieki społecznej byłyby dane ze sprawozdania Oceny Zasobów Polityki Społecznej (OZPS). Nie zostały one jednak wykorzystane ze względu na fakt, że OZPS jest dokumentem przygotowywanym na szczeblu gminy i powiatu bez określenia standardu i szablonu jego opracowania. Forma oraz zawartość merytoryczna OZPS nie została doprecyzowana i od gminy/powiatu zależy zakres zawartych w nich danych. Powoduje to, że zakres prezentowanych danych jest różny, podobnie jak ich szczegółowość. Zbiornicze dane z gmin i powiatów przygotowywane są przez Regionalne Ośrodki Pomocy Społecznej (ROPS) i przesyłane do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (MRPiPS). Ministerstwo nie dysponuje jednak kompletnym zbiorem danych z tego zakresu. Także ROPS-y, zapytane odrębnie, wskazywały na problem różnorodności przekazywanych przez gminy i powiaty danych, nierzadko także zdarzające się odmowy przekazywania sprawozdań wobec braku ustawowego obowiązku ich przesyłania. Sprawia to, że dane te są niekompletne i nie mogą być wykorzystane do opisu dostępności wskazanych w nich zasobów dla osób starszych.